

Hvad kan du opleve omkring Flyndersø?

Flyndersø-området er et enestående fredet naturområde på 1200 ha. Søen er omgivet af store hedeområder, egekrat og plantager. Ved søen kan du opleve et rigt fugleliv og hedens særprægede miljø. De afmærkede stier i området leder igen-nem et spændende landskab med meget varieret natur.

Flyndersø-området er formet af istiden og er kendt for sine ”dødishuller”, som er store fordybninger og kratere i landska-bet, skabt af isklumper i istiden.

Ved Flyndersø er mange af arealerne privatejede. En stor del af heden afgræsses af får. Vær en god gæst, vis hensyn til både dyr og mennesker og respekter skiltningen i området.

Hvad kan du bruge denne folder til?

Med folderen i hånden kan du finde rundt i området, læse om områdets seværdigheder og se dem i en sammenhæng.

De afmærkede vandreruter er vist på kortet. Ruterne er afmær- ket i terrænet med farvede pile. På turene kommer du forbi flere af områdets seværdigheder. På kortet har de numrene 1–13.

Kortet viser desuden P-pladser, friluftsfaciliteter og stier, så du kan sammensætte din egen tur i området. Naturbeskyttelsesloven giver dig ret til at færdes til fods i dag- timerne på udyrkede, uhegnede arealer, fx heder og overdrev. I private skove må du kun færdes på skovveje og befæstede (anlagte) stier i dagtimerne og kun til fods eller på cykel. Alle skove omtalt i denne folder er private.

God tur!

Fiskeørn (Foto: Anni Oppelstrup)

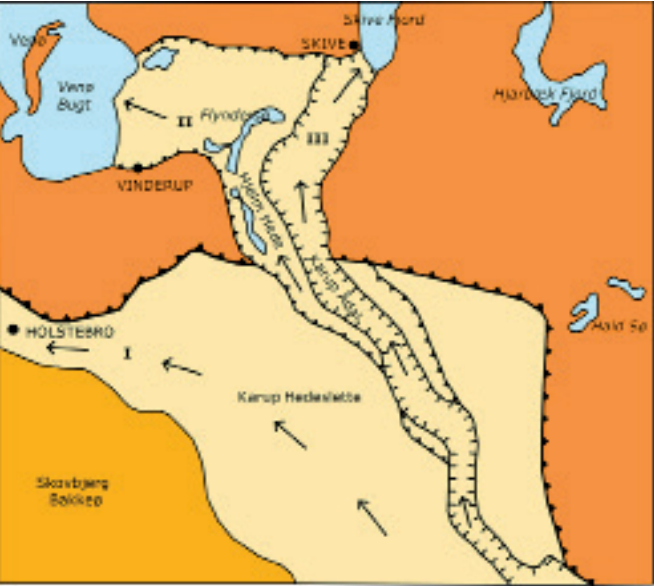
Istiden

Blandt geologer er Flyndersø-området kendt som et af Dan- marks bedste eksempler på et såkaldt dødislandskab. I sidste istid for omkring 18.000 år siden var Flyndersø-området isdæk- ket. Isranden lå dengang syd for området, og Flyndersø var et dalstrøg under iskappen. Smeltevandsmasserne fra Midtjylland løb dengang ud i det nuværende Vesterhav og dannede Karup Hedeslette.

Mod slutningen af istiden begyndte isen at smelte bort, først fra det vestlige Limfjordsområde. Flyndersø-området blev da næsten isfrit, men i den gamle dal lå der endnu store isklum- per, såkaldt dødis.

Efterhånden som iskappen smeltede bort, fandt smeltevandet fra Midtjylland en anden og kortere vej til havet; via Venø Bugt, hen over Flyndersø-området. Herved begravedes dødisklum- perne i dalen under enorme mængder smeltevandssand, og smeltevandssletten Hjelm Hede blev dannet.

Senere fandt smeltevandet en tredje og kortere vej til havet. Nu via Skive Fjord, hvorved Skive-Karup Ådal blev dannet. Siden smeltede de begravede dødisklumper på Hjelm Hede væk, og sandet sank ned. Derved opstod huller, hvor den smeltede is havde ligget, de såkaldte dødishuller. Flyndersø er dannet af en lang række store dødishuller i den gammel dalbund i hedesletten.

Tre udløb for smeltevand fra Midtjylland i slutningen af istiden.

Naturparken

Flyndersø området er en del af Naturpark Flyndersø - Sønder Lem Vig, som i april 2023 blev certificeret som Naturpark under mærkningsordningen Danske Naturparker, som admi- nistreres af Friluftsrådet.

Vil du vide mere?

- Du kan læse om Naturpark Flyndersø - Sønder Lem Vig på Skive Kommunes hjemmeside: www.skive.dk/naturpark
- Du kan følge Naturparken på Facebook: www.facebook.com/naturparkflyndersoe
- Du kan læse mere om ”Danske Naturparker” på Frilufts- rådets hjemmeside: www.danskenaturparker.dk

For yderligere information eller spørgsmål om Naturparken er du velkommen til at kontakte Skive Kommune på e-mail: naturpark@skivekommune.dk eller telefon 9915 6809

Informationer om vandre-, cykel- og rideruter i Skive Kom- mune kan findes på www.skive.dk/stier

Nordea-fonden, Skive Kommune, Grøn Ordning og udlod- ningsmidler til friluftsliv har i perioden 2016 – 2018 støttet etableringen af nye stier, friluftsfaciliteter og formidling i området.

Hjelm Hede med Mågesøen og Flyndersø

Hede eller skov

Flyndersø-området er i dag omgivet mest af lynghede med lidt egekrat og nåletræsplantager. Pollenanalyser fra egnens moser fortæller, hvordan vegetationen har udviklet sig siden slutningen af istiden: I stenalderen for omkring 7000 år siden var egnen helt dækket af skov, en blandet løvskov domineret af eg. Siden begyndte befolkningen at rydde skoven og udpine jorden. Med det resultat, at hele området i 1700-tallet var totalt domineret af lynghede.

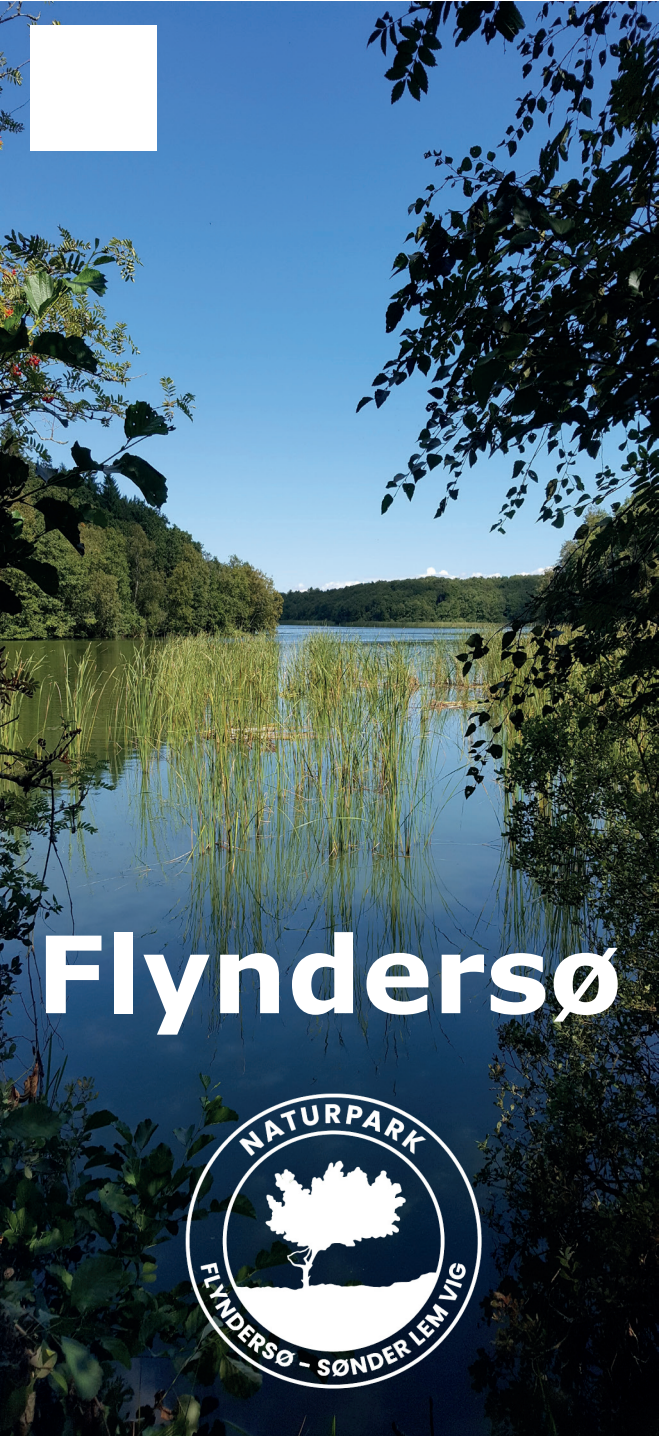
Efter tabet af Sønderjylland i 1864 tog man fat på at gentil- plante Jylland. Omkring Flyndersø blev Estvadgård Plantage grundlagt i 1860-erne og Carl Moltkes Plantage i begyndelsen af 1900-tallet. Der var planer om yderligere tilplantning. Men med hedeforkæmperen H.P. Hjerl Hansen i spidsen gik mange naturelskere mod tilplantningen. Og i to omgange – i 1934 og 1966 – blev området fredet, så der ikke måtte ske yderligere tilplantning af hederne.

I disse år er egekrattet i færd med at brede sig fra små grup- per tæt ved søen østpå ind over heden. Samtidigt er en del af den gamle fredede lyng ved at dø af ælde. Derfor foregår der i dag naturpleje på Hjelm Hede for at bevare heden. Man behandler stort set heden som tidligere tiders hedebønder: Fælder opvæksten og slår den høje lyng. Nu blot med moderne maskiner og med det primære formål at holde lyngen sund og livskraftig. Desuden græsser får på heden og hjælper med at holde uønsket opvækst nede. Andre steder på Hjelm Hede får egekrattet lov til at brede sig. Derved vil der med tiden skabes en naturlig egeskov, som ligner den natur, som fandtes her i stenalderen.

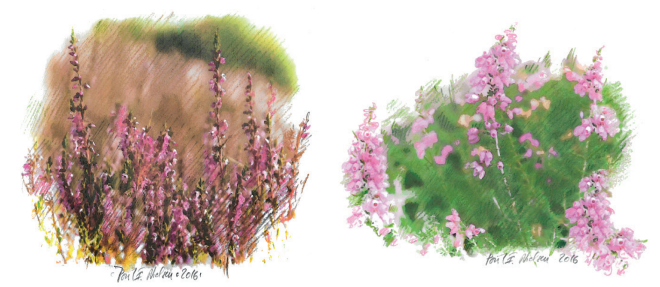
Sø eller kornmarker

Samtidigt med tilplantningen af hederne gik der en bølge af forsøg på udtørring af søer gennem landet. Både landbrugs- priserne og erfaringerne med andre udtørningsforsøg var gode, så Flyndersø gik heller ikke fri.

I 1870-erne havde et konsortium opkøbt søen. De startede nu på at tømme den for vand for at lave kornmarker. Der blev lavet en dæmning over søen ved Stjærtodde og gravet en kanal rundt om hele den nordlige og vestlige del af søen. Flyndersø Mølleå blev nedlagt og et nyt afløb blev lavet – Koholm Å. En pumpe blev sat op til at pumpe vandet ud i det nye afløb. Allerede efter det første år kunne man høste græs og raps i Skallesø.

Men projektet blev alligevel en fiasko: Vandstanden i Flyndersø sank kun meget langsomt, og i 1873 brød dæmningen ved Stjærtodde sammen under et tipvognstog. Man opgav herefter hele projektet. Konsortiet havde ikke lavet deres forundersø- gelser grundigt nok. Søen er syd for Snævringen over 11 meter dyb, og man havde ikke taget højde for nogle meget kraftige undersøiske kilder i søen.

Hedelyng

Klokkel yng

Tatere eller rakkere

Flere steder i Vestjylland levede der i 16–1800-tallet de så- kaldte tatere, natmandsfolk, skøjere eller rakkere. Det gjorde der også i områderne omkring Flyndersø. Taterne og rakkerne var kendt som mørke folk, der tiggede og lugtede. De tog sig også af ubehageligt arbejde som partering af døde dyr og bliklodning, deraf den særlige lugt.

Man mente tidligere, at alle tatere og rakkere var romaer. Men det har vist sig, at mange af dem faktisk var jydsk e af slægt, men udstødt af datidens etablerede samfund. Det samme gjaldt rakkerne ved Flyndersø.

Omkring 1900-tallet blev rakkerne opslugt af det etablerede samfund. På grund af deres fattigdom har de kun efterladt sig meget få synlige spor i nutiden, men de optræder alligevel tit i den vestjyske egns historie på grund af deres dengang meget lidt lovlydige levevis.

Nogle rakkere fik ved hæderligt arbejde tilkæmpet sig en vis status i samfundet. Det gjorde fx Stærke-Hans fra Abraham- slægten. Han var Flyndersø-egnens sidste rigtige rakker, og han blev i 1934 begravet i indviet jord på Ejding Kirkegård. I bakkerne ved nordenden af Flyndersø blev der i 1984 rejst en mindesten for en anden rakkerfamilie.

1 Rakkerstenen og Flyndersø
Rakkerstenen står tæt ved vandrerruten, som starter på P-pladsen ved Flyndersøvej og går mod Rønbjerg. Stenen er rejst i 1984 som minde over en af de rakkerfamilier, der har levet på egnen. Fra stenen er der en flot udsigt over den 420 hektar store sø. Her ser man også, hvordan søen ligger omgivet af et barskt hedelandskab. Den mest kendte rakkerfamilie på egnen var Abraham-slægten, som levede i 1800-tallet. Tiggerkonen ”Trine Smut” var af Abrahams slægt og også ”Stærke-Hans”, som døde som egnens sidste rakker i 1934.

2 Ålekisten i Koholm Å
Koholm Å er kunstigt lavet i forbindelse med forsøget på udtørringen af Flyndersø i 1870-erne. Den sorte bygning midt i åløbet er en ålekiste. Her opsamler man store ål fra søen, der er på vej til gydning i Sargassohavet ved den Mexicanske Golf. Der har ligget en ålekiste ved Flyndersø siden 1700-tallet, og det er i dag en hævdvunden ret for ejerne fortsat at bruge den. Ellers er det af hensyn til fisk og andre dyrs frie vandring forbudt at opsætte ålekister. Et sagn fortæller, at ”Ålekongen” – en flere meter lang ål med en rød manke – holder til i Flyndersø. Den skulle engang have splintret ålekisten ad for at hjælpe sine indespærrede artsfæller fri.

3 Flyndersø Mølle og udsigtstårn
Det kønne bindingsværkshus ved søen er resterne af en gammel møllegård, der stammer fra 1400-tallet. Mølleriet blev stoppet i 1871 i forbindelsen med forsøget på at udtørre søen. Den daværende Flyndersø Mølleå blev – sammen med ålekisten – flyttet op til den nuværende Koholm Å. I engene øst for den gamle mølle markerer en frodig engvegetation det tidligere åløb. Ved siden af huset findes et udsigtstårn, hvor man kan nyde udsigten og læse om naturen i området.

4 Flyndersø
Flyndersø er Danmarks største hedesø. Fra naturens hånd er en hedesø helt klarvandet, men vandet i Flyndersø farves i perioder helt grønt af alger. Det er årtiers tilstrømning af næringsstoffer fra byer, landbrug og dambrug, som har givet algerne i søen alt for gode forhold. I søen findes fisk, der lever fint af planter og smådyr, mens der er meget få rovfisk i søen. Rovfisk jager nemlig ved hjælp af synet, og når søen er helt grøn og grumset kan de ikke finde føde. Udledningen af næringsstoffer i søen er over årene blevet mindsket. På sigt skulle det give lavere algevækst. Håbet er, at søen i fremtiden vil blive mere klarvandet.

Flyndersø Mølle og udsigtstårnet

5 ”Ingeniørens Bænk” - udsigtspunkt
Fra denne bænk er der en flot udsigt ned mod Tagmose Odde. Man kan tydeligt se, hvordan søen består af en række bassiner adskilt af næs eller odder. Hvert bassin er aftryk af en dødsklump, mens odderne markerer, hvor de stødte sammen. Hele søen er 8 km lang.

6 Heden
Heden en særlig naturtype, som er levested for insekter og planter, der har specialiseret sig i at leve og vokse i det næringsfattige og lysåbne miljø. I august blomstrer lyngen og lyser hele området op i lilla farver. Her midt på den flade hedeslette kan man se, hvordan egekrattet langsomt men sikkert breder sig mod øst over lyngheden. Spredningen af agern skyldes mest mus og skovskader.

Heden er fredet og skal bevares som åben hedeslette på nær egekrattet mod vest. Heden afgræsses derfor af får, som spiser græsset og opvækst af buske og træer, så der er plads til, at lyng og revling kan brede sig. Der foregår også anden naturpleje på heden. Opvækst af træer ryddes, og den gamle, høje lyng slås.

7 Stovdal
Stovdal er et af de største og flotteste dødishuller på heden. Her får man et rigtig godt indtryk af, hvordan dødishullpen har ligget nede i den sandede smeltevandsslette.

8 Adelvejen
Denne simple grusvej er en gammel, vigtig hovedfærdselsåre mellem Holstebro og Skive. Blandt andet rykkede feltherren Johan Rantzau frem ad denne vej mod oprøreren Skipper Clement under Grevens Fejde op til reformationen i 1536.

I siden af vejen står der flere sjældne, gamle milesten. Det er såkaldte Ole Rømer-sten, som stammer fra opmålingen af de danske hovedlandeveje i slutningen af 1600-tallet. Stenene her er rejst i årene 1786-90 og har tal eller prikker for hver kvarte mil. (1 mil = 7,53 km).

Ved vejen er der også placeret en mindesten for modstandsbevægelsens aktiviteter under 2. verdenskrig.

9 Snævringen
Snævringen er et meget uforstyrret og naturskønt område. Her er opholdsareal og afmærket natursti. Sidder man stille ved søen, kan man være heldig at se fiskeørn eller havørn glide over himmelen. Isfuglen holder også til i området.

I ”Bærs Hedehuse” ude ved Snævringen boede Fisker Hans engang. Han var erhvervsfisker på søen. Respekter skiltningen i området. ”Bærs Hedehuse” er privat, og der er ikke offentlig adgang.

Ved Snævringen kan man se de gamle afvandingskanaler langs søbredden. De blev gravet med håndkraft i 1800-tallet, da man ville tømme søen for vand og dyrke hø og korn på arealet. Projektet blev heldigvis opgivet.

På kortet kan det se ud som om, at man kan krydse søen ved Snævringen. Men det kan man ikke, selv om modsatte bred kun er et stenkast væk. Vil man over på den anden side af søen, skal man hele vejen rundt om søen.

10 Stævningssskov, egekrat og dødishuller
I 2019 har Miljøstyrelsen og Hjerl Fonden beskåret egetræerne her, ligesom man gjorde det i gamle dage. Det har skabt udsigt over to store dødishuller og over søen. I århundreder var området her stort set skovløst. Al træ blev brugt til brændsel og byggeri. Når man havde beskåret egetræerne, lod man egestubbene stå, så de kunne skyde igen. Denne type kulturskov kaldes stævningssskov.

Ruter ved Flyndersø

- Flyndersø - Mågesøen (1 km)
- Flyndersø - Rød rute (5 km)
- Rønbjerg - Flyndersø - gul rute (5,4 km)
- Rønbjerg - Flyndersø - rød rute (3,1 km)
- Skive Plantage - Flyndersø (7,6 km)
- Snævringen (1,6 km)
- Andre ruter

11 Højmosen ”Hatten”
”Hatten” er en lille, sjælden og fredet højmose. Her har man tidligere gravet tørv. Ved ”Hatten” kan du opleve højmosens helt særlige miljø. Her findes sjældne planter, der kun kan trives i det næringsfattige og sure miljø, som mosen tilbyder, bl. a. den lille kødædende plante, som kaldes soldug. Af hensyn til højmosens planter frabedes færdsel i mosen. Desuden er det meget besværligt at færdes på højmosens høje tuer og dybe huller. I forsommeren kan mosen være dækket af et vattottelignende tæppe, det er planten kæruld, der er på spil.

12 Estvadgård Plantage
Ligesom de fleste arealer ved Flyndersø er Estvadgård Plantage privatejet. Der gælder særlige regler for færdsel i private skove. Man må fx kun gå eller cykle fra P-pladsen ved idrætspladsen i Rønbjerg frem til Mørkesø, og man må kun færdes på skovvejene. På kortet kan det se ud som om, at man kan krydse søen ved Snævringen. Men det kan man ikke, selv om modsatte bred kun er et stenkast væk. Vil man over på den anden side af søen, skal man hele vejen rundt om søen.

13 Mørkesø
Mørkesø er en speciel oplevelse, der svarer til sit navn. Det er et næsten 9 meter dybt vandfyldt dødishul totalt omkranset af skov. Jeppe Aakjær har brugt den skumle sø i sin fortælling om Jens Tanderup: Jens og hans kone Karen havde slået og læsset lyng-ris på deres hestevogn hele dagen. I skumringen fik Jens ved et uheld hestene til at stejle med det sørgelige resultat, at hele vognlæsset med Karen og heste »forsvandt med et dødt Suk i Søen«.